

Soldater og civile stoppede brand i Tvorup Klitplantage

*Erindringer fra maj 1938 om mange drøje timer
i kamp mod ild, røg og sod*

P. Elgaard Jensen

P. Elgaard Jensen, Koldby, var med som rekrut i 9. bataillons 3. kompagni fra Viborg, da militæret den 27-30. maj 1938 blev sat ind mod en brand, der truede den 4.000 tønder land store Tvorup Klitplantage og Bøgested Rende, han var vendelbo, men en af hans soldaterkammerater, Jørgen Møller fra Koldby, fik ham til efter militærtjenesten at blive thybo.

På forsiden af Thisted Amts Tidende for fredag den 27. maj 1938 meldtes der, at Tvorup Klitplantage blev hærget af brand. Ilden var opstået i Snejstrup Klit og bredte sig i det meget tørre forår så hurtigt, at alle plantagens 4.000 tønder land måtte anses for truet.

Lørdag den 28. maj var branden så omfattende, at Tidendes reportage optog næsten hele forsiden, men her meddeltes også, at der var tilkaldt militær hjælp fra Viborg.

Dermed kom jeg med i den historie.

Optakt

Efter barndom og ungdom i Vendsyssel, hvor jeg sidst var ugelønnet medhjælper på en stor gård ved Dronninglund, stillede jeg 20. april 1938 kl. 12 middag ved 9. batallions 3. kompagni i Viborg og fik "navneforandring" til 205, der oftest blev forkortet til 5. På belægningsstuerne med ti mand i hver opstod hurtigt et kammeratskab med fælles forsvar overfor befalingsmændene, der først efterhånden viste sig som de brave mennesker, de egentlig var, og tjenesten begyndte med trivielle disciplinære øvelser, indtil vi fik tildelt vore specialopgaver, og jeg blev delingsordonnans.

- Er De god til at løbe, 205, spurgte sergent Ovesen. - Nej, ikke mere end normalt. - Jamen så bliver De det snart, sagde han, og det måtte jeg sande, når jeg skulle følge ham.

Efter en måned i tjenesten var vi alle kommet i god træning, men en influenza hærgede, og en del af mandskabet var sygemeldt.

Alarm

Fredag den 27. maj var sidste hold færdig med aftenspisning kl. 19, da der kom ordre om, at alle skulle gå på stuerne og afvente nærmere. Vi gættede på, at vi skulle på natmanøvre eller noget andet, de kunne plage os med. Rygterne svirrede, men de yngste befalingsmænd vidste ikke noget ud over, at aftrådte kompagnier, der var spredt på kaserneområdet og i byen, blev kaldt sammen. Det lød helt krigsmæssigt.

Endelig kom rygterne på rette spor: Vi skulle til brand.

Der blev ikke fortalt hvor, og udkig fra tagvinduer viste ikke andet end lidt skorstensrøg, men kort efter kom rygte om en brand i Tvorup Plantage. - Hvor var det? - Ja, det var en klitplantage. Så måtte det jo være ved havet.

Det begyndte at strømme ind på kaserneområdet med busser og lastbiler, mens de sidste soldater, der var fundet i byen eller på soldaterhjem, kom løbende gennem vagten på vej til deres belægningsstuer.

Kort efter kom ordren: Kompagniet stiller på pladsen i uniform, støvler og skråhue, medbringende spade på livrem og sammenrullet kappe.

Over Oddesund

Vi blev stuvet så tæt i bilerne, at alle pladser blev optaget og en række placeret i midtergangen. Jeg var så heldig at få forreste plads i midtergangen, så jeg kunne få mine lange ben ned ved døren, og jeg kunne stå op og tale med chaufføren, der vidste en del mere end vi unge drenge.

Han kunne blandt andet fortælle, at vi skulle køre over den nye bro, der hed Oddesundbroen, og som netop var indviet den 15. maj. Det var jo en nyhed. Oddesund, Thyholm og vejen op over Draget viste her ved aftenstide et spændende og særpræget landskab.

Ved Sundby forlod vi hovedvej 11, og med Falck som vejviser gik det videre mod Snedsted og Hundborg - underlige og helt ukendte bynavne.

På bakken vest for Hundborg kunne vi se ild, og alle blev vågne, for nu skulle der da ske noget. Men det var helt mørkt, før vi nåede den store gård Egebaksande, der ligger i kanten af plantagen.

Vi tumlede ud af bilerne og så os forvildede om, men ordren trød an fik hver enkelt til at stille, hvor han skulle være. En ny ordre bragte landmænd og arbejdere frem i forreste række. Der blev udleveret øksker og skovle i de antal, de var til rådighed, resten af styrken måtte bruge de medbragte fodfolksspader, (der er skærpede i den ene side, så de også kan bruges som øksker). Så begyndte den lange march ud mod branden.

Som eksplosion

Ilden var om eftermiddagen ved 2-tiden opstået i Snejstrup Klit ganske nær ved den 4.000 tønder land store Tvorup Klitplantage. Kl. 14.15 modtog Falck i Thisted tre alarmerende opringninger: Ildløs i Snejstrup Klit!

Falck var rykket ud med to sprøjter og 400 liter vand, der forslog som en dråbe i en ørken, for efter to måneders snart uafbrudt tørke brændte næsten alt med eksplosionsagtig hast. Klitsøer og vandhuller, som der er en del af i området, var forlængst udtørret. Det stod hurtigt klart for Falck og for Klitvæsenets folk, at en storbrand truede.

Thisted Amts Tidende kunne allerede samme dag, fredag den 27. maj, bringe en artikel om branden og melde, at Snejstrup-Lune Plantage ved siden af Tvorup Plantage var hårdest truet. Mølleer Thomsen, Snejstrup, som ejede Snejstrup-Lune, kunne fortælle, at det så ud, som om en hel landsby brændte. Det var svært endnu at få

overblik over brandens omfang, men den bredte sig både mod sydvest og nordvest. Nu var militæret imidlertid ankommet -.

Under kontrol

Som øjenvidne kan jeg så selv berette, at ilden forlængst havde bredt sig til plantagen, var gået over Lervejen og Redningsvejen helt ud til havet. Det brændte overalt, hvor vi gik frem. Når vi havde slukket et sted, blussede det op et andet sted. En fygende gnist kunne tænde overalt. Det buldrede og bragede, røgen var tæt, og sveden drev i øjnene, så vi til tider næsten ikke kunne se sidemanden.

Efter første melding i bladet for 27. maj kunne Tidende lørdag den 28. maj give indtryk af brandens omfang og faren for videre ødelæggelser.

Imidlertid var hele hjælpemandskabet af civile og militær nu så omfattende, at vi med hjælp af stille vejr ved midnatstid kunne få ilden under kontrol. At slukke den var næsten umuligt, for det ulmede overalt i mos og lyng under de afsvedne træer. De, der har prøvet at færdes i en klitplantage uden for vejene, ved, hvor ufremkommelig den er. De afsvedne grene strittede sylespidse ud til alle sider, mens vi arbejdede os bakke op og bakke ned med røde, rindende øjne.

Kort søvn

Endelig ved 4-tiden om morgenen blev arbejdet indstillet. Der blev sat brandvagter mens resten af mandskabet fik lov til at lægge sig. Det var en kold fornøjelse oven på den voldsomme varme, men sultne og trætte, som vi var, faldt vi hurtigt i søvn.

Allerede ved 5-tiden blev jeg imidlertid vækket ved, at en korporal sparkede mig under foden: - 5, vågn op, vi skal ud og hente mad!

Det lød jo godt. To mand og en korporal søgte over stok og sten ad brandbælter og sandveje til opsynsmændens bolig, der ligger ved vejkrydset Kystvej - Bøgestedrende, men ak og ve! Der stod to kasser med øl, 50 flasker i hver, og en tilsvarende kasse med små, fine madpakker. - 5, løb tilbage og hent fire mand mere!

Min største bekymring var, om jeg kunne finde vej de omtrent to kilometer, men det gik nu, som det skulle. Vi var velkomne tilbage, og appetitten var stor, madpakkerne små, så de var hurtigt omsat.

Vores chef, kaptajn Hemmingsen, stod ved madkassen og talte med korporalen, der vendte sig om: - 205, kom her! Kaptajnen tog en af de to madpakker, der var tilbage: - Værsgo 5, det var vist en hård tur, De var ude på.

Jeg kunne jo roligt svare ja. En af kammeraterne bød mig en hel ugeløn for den ekstra madpakke, hele 6,23 kr., men jeg trængte mere til mad end til penge. For os var klitten jo en ørken, hvor penge var uden værdi.

Brand over 2.500 tdr. land

Lørdag den 28. maj kunne Thisted Amts Tidende berette, at 2.500 tdr. land klithede og plantage var brændt - 2.000 tdr. land hede og 4-500 tdr. land plantage. Ilden var under kontrol, men brændte stadig med klare flammer. Den havde bredt sig nordpå langs havet og var lørdag morgen nået 600 meter syd for sømærket ved Bøgestedrende. De 450 soldater, der fredag aften kom fra Viborg, var under kommando af kaptajnerne Hemmingsen, Engelhardt, Wesenberg, Kisby og Lambertsen. Kaptajn Hemmingsen, som sammen med konstitueret politimester Leiffer, Thisted, havde forestået slukningsarbejdet, udtalte til Thisted Amts Tidende, at soldaterne straks kunne komme til at gøre god nytte, fordi arbejdet i forvejen var godt organiseret af det lokale mandskab, der var til rådighed. Foruden de 450 soldater havde et par hundrede mand fra omegnen i nattens løb deltaget i slukningen, og alle havde arbejdet uden ophør.

Endnu ved 10-tiden lørdag formiddag brændte det med klare flammer flere steder, sagde kaptajn Hemmingsen. Det var hævet over enhver tvivl, at branden ville have fået et langt større omfang, hvis soldaterne ikke var sat ind mod branden. Jensen fra Viborg havde været på muldvarpearbejde hele natten og lignede sorte morianer, da dagslyset brød frem.

Landets ældste klitplantage

Tvorup Klitplantage er ikke alene en af landets største, men også en af de ældste. Det nøjagtige årstal kendes ikke, men en del af statsplantagen hører til de forsøgsplantager, som fra 1815 blev anlagt i forsøg på at standse klitvandringen ind i landet. Den nuværende beplantning var fra 1853. Størstedelen af plantagen er først erhvervet af staten efter 1877.

Sidst på formiddagen lørdag blev 3. kompagni, som jeg tilhørte, kørt til Egebaksande for at spise og sove. Der var nu kommet forplejning fra Viborg - feltrationen, som bestod af bart rugbrød med en dåse kødboller. Den var ikke populær, men smagte udmærket, når man var sulten. Saucen, som bollerne svømmede i, lignede okkervandet i en hedegrøft, og rettens populære navn var "døde soldater".

Der opstod et nyt problem: Hvad skulle vi spise med? Vore bestik var i Viborg.

Hvis vi ikke havde haft Militæret, vilde betydelig større Arealer af Tvorup Klitplantage være gaaet op i Luor, erklærede Klitinspektør Pinholt over for THISTED AMTS TIDENDE i Aftes, da det med Sikkerhed kunde siges, at Kæmpebranden efter mere end 2 Døgn Hærgen endelig var nedkømpet og under Kontrol. — Klitvæsenet er uhyre taknemligt over, at Militæret vilde komme, da der blev anmodet om dets Assistance. Baaede Officerer og Menige har udrettet et ganske enestående Arbejde. Deres er Æren for, at Tvorup Klitplantage ikke i Dag er en Brandtomt, og sker det endnu en Gang, at Klitvæsenet bliver truet af en lignende Katastrofe, hvad vi forhaabentlig slipper for, vil det første, jeg gør, være at tilkalde Militæret.

Klitinspektør Pinholt gav uforbeholden anerkendelse af soldaternes hjælp til slukningsarbejdet.

Gode råd var dyre, for fingrene var sorte og uappetitlige, men heldigvis fik jeg fat i en stor cigarkasse fra en af gårdens folk. Den blev splittet op i passende spåner, som var gode til at fange bollerne og brugbar til sauce med brød i.

Søvn i græsfrø

Med maden vendte humøret tilbage. Det var fornøjeligt at se de kammerater, som havde forsøgt at vaske sig i det store kølebassin, som gården brugte til at køle mælkespande i. Vandet var tilsat kalk, og det medførte nogle stive grimasser i de halvt hvide og halvt sorte ansigter.

Nu skulle der soves, og vi blev beordret ind i en af de store lader, hvor vi blev lagt på række og geled, så hver holdleder vidste, hvor han havde sine folk. Heldigvis havde vi skråhuer, der kunne slås ned om ørerne, og kapperne havde stor krave. Vi rodede os godt og lunt til rette uden at tænke på det besvær, vi senere skulle få med at pille græsfrø af vort uldne tøj, for gårdens væsentlige afgrøde var rapgræs avlet på gammel søbund.

Ny opblussen

Sidst på eftermiddagen blev vi igen sendt ud til branden, for den var blusset voldsomt op igen. Alle i Thy ved jo, at vi ikke har stille vejr ret længe ad gangen, og med blæst skal der et bredt brandbælte til for at stoppe en skovbrand. De bestående var alt for smalle. Der blev arbejdet ihærdigt med traktorer og hestetrukne plove fra egnens gårde, men i sand med lyng og trærodder er det svært at komme frem.

Lørdag eftermiddag blev styrken forøget med 187 unge og ældre arbejdsløse fra Thisted. Det var kærkomment, for nogle af soldaterne havde været i aktivitet i over 30 timer, først på øvelse og så til brand.

Slagets gang blev ledet fra Egebaksande, hvorfra der var lagt felttelefon ud til fremskudte poster, så mandskabet hurtigt kunne omdirigeres. Politifuldmægtig Leiffer stod i forbindelse med stationen i Thisted, hvor amtsfuldmægtig Skaalum ledede rekvisitionen af mandskab og forsyninger. Natten til søndag blev hvilepauserne bedre organiseret. Og mange civile tilskuere fik besked på, at de havde pligt til at hjælpe.

Om søndagen blev der så stor tilstrømning af mænd, kvinder og børn, at der måtte sættes soldater på vagt for at holde dem på afstand. Dels var det farligt for dem selv, og dels var de meget generende på de smalle veje. En del unge mennesker trak ind i plantagen for at undgå vagterne. Mange af dem var jo cyklet langt for at se den vældige brand på nærmere hold, så de var lige så interesserede, som vi var irriterede. Vi havde gerne byttet for at kunne forlade området.

Havvand, modild og regn

Det lykkedes at få kontrol over branden i hele området. Falck pumpede vand ind fra havet til et område syd for Bøgestedrende, og der blev gjort forsøg med at tænde modild. Der blev gjort, hvad der var menneskeligt muligt, men bedre var det, at det trak op til regn. Der faldt lidt regn i nattens løb, dog ikke nok til at slukke, hvad der brændte i bunden.

Mandag morgen blev militæret samlet til afgang mod Viborg, men i kampens hede havde vi måttet lade elleve mand indlægge på Thisted Sygehus, en med røgforgiftning, de andre med den influenza, vi havde medbragt fra kasernen. De lå med 40 graders feber, så de havde stadig varmen.

Det var hårdt arbejde for soldaterne at grave render gennem sandet med rodnet fra de mange bjergfyr.

Da vi kom til Viborg ved middagstid, forestod en større renselsesproces. Vi blev sendt til badeanstalten på Rødevej, hvor vi som sædvanlig skulle have tre minutter varmt og et minut koldt vand, men det er svært at vaske en neger hvid på så kort tid. Nogle stykker af os blev så enige om ikke at vaske os bag på ben og lår. Det udløste et møgfeld fra bademester og befalingsmænd, men ind i badet igen kom vi, og det var dejligt.

Tilbage på kasernen måtte vi i gang med at vaske uniform og pille græsfrø af. Da vi tirsdag morgen trådte an, fik vi at vide, at vi nu godt kunne lægge vore civile vaner bort. Eventyret var forbi.

Tobaksglød

Tirsdag kunne Thisted Amts Tidende fortælle, at branden i Tvorup Klitplantage stadig ikke var slukket. Kl. 2 natten til tirsdag var der posteret 100 mand, og de afløstes af 50 mand, der fortsatte vagten med seks timer for hvert skiftehold. Ledelsen af slukningsarbejdet var nu overdraget til Falcks Redningskorps. Onsdag skulle der tages stilling til, om brandvagten skulle overdrages til plantøren. Kom der ikke nogle kraftige regnbyger, kunne det blive nødvendigt med vagter hele ugen. Sidst på eftermiddagen tirsdag nedlagdes kommandostationen på Egebaksande og flyttedes til plantørhuset nærmere det brændte område.

Den store brand skyldtes en mand fra Vorupør, der havde banket sin pibe ud på heden. Desværre for ham nægtede han i første omgang og angav, at han var gået en vej langt uden for stedet, hvor ilden opstod. En overgang mistænkte en rejsende børstenbinder, men da denne kunne klare frisisag, vendte politiet tilbage til Vorupørboen,

der tilstod. Han fik en bøde, men havde ingen som helst mulighed for at betale erstatning.

Skaderne var imidlertid ikke katastrofale. Fra klitvæsenet blev det oplyst, at naturen ville hele de skader,

der var sket i klitområderne, og i plantagen var det 4-500 tdr. land af den absolut mindst værdifulde trævækst, der var gået til.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 49-55).